

Нартаєва Каріна Олександрівна
здобувачка магістерського рівня
вищої освіти за спеціальністю Спеціальна освіта
Котлова Людмила Олександрівна
кандидат психологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ СТИМУЛЯЦІЇ СЕНСОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Сенсорні процеси є базовою основою психічного розвитку дитини та формування мовлення. Повноцінне сприймання звуків, зорових образів, тактильних, кінестетичних та просторових відчуттів забезпечує правильне оволодіння фонетичною, лексичною та граматичною сторонами мовлення. У логопедичній практиці стимуляція сенсорних процесів виступає важливим напрямом корекційно-розвиткової роботи, оскільки порушення мовлення часто супроводжуються недорозвитком або дисфункцією сенсорної сфери.

У дітей із порушеннями мовлення часто спостерігаються труднощі слухової диференціації, недостатність фонематичного сприймання, порушення зорово-просторових уявлень, зниження тактильно-кінестетичної чутливості. Це зумовлює необхідність цілеспрямованого використання методичних прийомів, спрямованих на активізацію сенсорних каналів, розвиток міжканалізаторної взаємодії та формування цілісного сприймання.

Методичні прийоми стимуляції сенсорних процесів у логопедичній практиці передбачають системність, поетапність і врахування індивідуальних особливостей дитини. Вони включають ігрові вправи на розвиток слухового, зорового, тактильного та рухового сприймання, використання дидактичного матеріалу, сенсорних ігор, елементів арт-терапії, логоритміки, а також інтеграцію сенсорних завдань у структуру логопедичного заняття.

Таким чином, актуальність дослідження методичних прийомів стимуляції сенсорних процесів зумовлена потребою підвищення ефективності корекційної роботи, забезпечення комплексного впливу на мовленнєвий розвиток та

створення оптимальних умов для формування комунікативної компетентності дітей з мовленнєвими порушеннями.

Проблема взаємозв'язку сенсорного і мовленнєвого розвитку ґрунтовно висвітлювалася у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких І. Лисенко [1], А. Толстопятих [3], С. Федоренко [4], В. Погребняк [4] та інші. Дослідники підкреслювали, що сенсорний досвід є підґрунтям формування вищих психічних функцій, а отже – і мовлення як складної функціональної системи.

Сенсорна стимуляція посідає провідне місце в системі корекційно-розвиткової діяльності логопеда, оскільки спрямована на активізацію слухового, зорового й тактильного аналізаторів, що забезпечують повноцінне становлення мовлення. Використання сенсорних прийомів не лише створює підґрунтя для формування правильної артикуляції, а й покращує сприймання та розуміння мовленнєвої інформації, що загалом підвищує рівень комунікативної компетентності дитини. Актуальні психолого-педагогічні дослідження підтверджують тісний взаємозв'язок між розвитком сенсорної сфери та мовленнєвими процесами, що зумовлює доцільність упровадження сенсорних методів у логопедичну практику.

Сучасні підходи в логопедії передбачають не обмеження роботи лише артикуляційною моторикою, а комплексний вплив на сенсорні функції через предметно-практичну та ігрову діяльність. Такий підхід сприяє одночасній активізації моторних, сенсорних і пізнавальних механізмів, що є особливо важливим у корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Як зазначає А. Толстопятих, ефективність логопедичної допомоги значною мірою залежить від поєднання традиційних і інноваційних методів, добір яких здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей дитини. В умовах інклюзивної освіти особливої ваги набуває інтеграція логопедичних завдань у повсякденну освітню діяльність, що забезпечує їх систематичність, послідовність і стійкість сформованих мовленнєвих умінь [3, с. 154].

Найрезультативніші методи стимуляції сенсорних процесів у логопедичній роботі представлено на рис. 1.



Рис.1. Методичні прийоми стимуляції сенсорних процесів у логопедичній практиці

Джерело: [3]

Одним із найефективніших засобів стимуляції сенсорних процесів у логопедичній практиці є *метод лінгвістичних ігор*. Його сутність полягає у створенні ігрових ситуацій, що активізують мовлення, сприяють засвоєнню граматичних структур і підвищують мотивацію до спілкування. На відміну від традиційних занять із переважанням повторення, ігровий формат забезпечує активну участь дитини та включення мовленнєвих завдань у змістовний контекст. Це особливо важливо для дітей із мовленнєвими порушеннями, які часто мають супутні когнітивні труднощі, знижену навчальну мотивацію та проблеми соціальної взаємодії [2, с. 74].

Логопедична гра виконує діагностичну, корекційну, стимулювальну та розвивальну функції [1, с. 26]. У процесі гри фахівець визначає рівень мовленнєвого розвитку та створює умови для використання необхідних граматичних форм (відмінювання, узгодження, вживання дієслів). Методика передбачає поетапність формування граматичної компетентності, урахування індивідуальних можливостей дитини, підтримку мотивації та чітку дидактичну структуру (мета, правила, матеріал, завдання, рефлексія). Наприклад, у грі «Хто що робить?» дитина складає речення за зображеннями («Хлопчик читає»,

«Кішка спить»), відпрацьовуючи узгодження підмета і присудка. У грі «Чарівна торбинка» вона описує предмети, тренуючи вживання прикметників і прийменників. Такі вправи розвивають не лише граматику, а й мовленнєве планування.

Ефективність методу зростає за умов міждисциплінарної взаємодії. Логопед адаптує ігри до навчального матеріалу (наприклад, теми «Пори року»: «Восени листя опадає», «Зима холодна»), асистент підтримує виконання правил, психолог аналізує поведінкові та комунікативні труднощі, а дефектолог допомагає дозувати складність завдань відповідно до когнітивного рівня дитини.

Метод сенсорно-предметної підтримки спирається на принципи сенсорної інтеграції та психолінгвістики й передбачає використання матеріалів із різною фактурою (сенсорні доріжки, мішечки з крупами, текстуровані картки). Поєднання тактильних, зорових і мовленнєвих стимулів активізує фонематичне сприймання, лексику та граматику. У грі «Чарівна скринька» дитина визначає предмет на дотик і складає речення, а в сюжетно-рольових ситуаціях («Я купую яблука», «Ми платимо гроші») закріплює граматичні конструкції та соціальні моделі поведінки.

Реалізація методу також потребує співпраці з педагогом, асистентом, психологом і дефектологом, які допомагають організувати середовище, врахувати сенсорний профіль дитини та адаптувати матеріал.

Метод мовленнєвого моделювання спрямований на формування продуктивного мовлення через відтворення й трансформацію мовних зразків, що розвиває аналіз, синтез і когнітивну гнучкість [2, с. 90]. Він включає складання речень за схемами, реконструкцію текстів, інсценізації, використання піктограм і цифрових ресурсів (Boardmaker, SymWriter, StoryJumper). Робота здійснюється поетапно – від імітації до самостійного конструювання висловлювань – із постійним зворотним зв'язком.

Інтерактивно-ігровий метод поєднує сюжетно-рольові, дидактичні, інсценізаційні та логоритмічні ігри, вводячи мовленнєві завдання в емоційно

значущий контекст [2, с. 90]. Ігри на кшталт «Логопедичне кафе» або «Ведмедик збирає речі в подорож» сприяють формуванню спонтанного мовлення та зниженню тривожності.

Логоритміка, що поєднує рух, музику й мовлення, розвиває темпоритмічну організацію мовлення [4]. Використання цифрових технологій (Logopedia Plus, інтерактивні дошки, сенсорні панелі) розширює можливості методу та інтегрує елементи STEAM.

Усі зазначені підходи потребують системної міждисциплінарної співпраці, що забезпечує цілісність корекційного впливу. Отже, поєднання лінгвістичних ігор, сенсорно-предметної підтримки та мовленнєвого моделювання створює умови для переходу від механічного відтворення до усвідомленого формування мовлення. Індивідуалізація завдань і мультисенсорний підхід сприяють не лише подоланню граматичних порушень, а й розвитку когнітивної гнучкості та соціальної адаптації дітей із мовленнєвими порушеннями. Отже, методичні прийоми стимуляції сенсорних процесів є важливою складовою логопедичної роботи, оскільки забезпечують комплексний вплив на розвиток слухового, зорового та тактильно-кінестетичного сприймання дитини. Їх системне й індивідуалізоване застосування сприяє формуванню фонематичних, лексико-граматичних умінь і підвищує ефективність корекції мовленнєвих порушень. Мультисенсорний підхід створює оптимальні умови для розвитку повноцінної комунікативної компетентності.

Список використаних джерел

1. Лисенко І. Формування граматичної структури мовлення у дітей із ЗНМ: міждисциплінарний підхід в умовах інклюзивної освіти. *Inclusion and Diversity*. 2025. С. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/inclusion/2025.6.4>
2. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2019 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. 196 с.

3. Толстопятих А. В. Формування граматичної будови мовлення у дошкільників із ЗНМ на основі застосування наочності у корекційному процесі. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 154–157.

4. Федоренко С., Погребняк В. Шляхи оптимізації соціальної адаптації дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2024. № 2(25). С. 259–271. DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.270>